

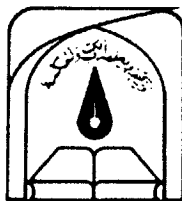
بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۱۳۱۹
۱۳۱۹
۱۳۱۹

۳۹۷۵۳

۱۳۸۱ / ۱ / ۲۰

017100

دانشگاه تربیت مدرس

دانشکده علوم انسانی

پایان نامه دوره کارشناسی ارشد تاریخ ایران دوره اسلامی

نقش علی اکبر داور در اصلاحات قضایی و مالی دوره رضاشاه

عبدالکاسم مجتبی زاده

استاد راهنما

دکتر سید هاشم آقاجری

استاد مشاور:

دکتر سید عطاء... مهاجرانی

بهمن ۱۳۸۰

۳۴۷۵۲

تاییدیه هیئت داوران حاضر در جلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد

اعضا هیئت داوران حاضر در جلسه دفاع از پایان نامه آقای عبدالکاسم مجتبی زاده

تحت عنوان: « نقش علی اکبر داور در اصلاحات قضایی و مالی دوره رضا شاه » را از نظر ساختار و محتوی بررسی نموده و پذیرش آنرا جهت تکمیل درجه کارشناسی ارشد پیشنهاد می کند.

اعضاء هیئت داوران:

۱- استاد راهنما: دکتر سید هاشم آقاجری

۲- استاد مشاور: دکتر سید عطاء مهاجرانی

۳- استاد ناظر: دکتر صادق آیینه وند

۴- استاد ناظر: دکتر محمود طاووسی

۵- نماینده تحصیلات تکمیلی: دکتر صادق آیینه وند

امضاء

آیین نامه چاپ پایان نامه (رساله) های دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس

نظر به اینکه چاپ و انتشار پایان نامه (رساله) های تحصیلی دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس مبین بخشی از فعالیتهای علمی - پژوهشی دانشگاه است بنابراین به منظور آگاهی و رعایت حقوق دانشگاه دانشجو موحتگان این دانشگاه نسبت به رعایت موارد ذیل متعهد می شوند:

ماده ۱: در صورت اقدام به چاپ پایان نامه (رساله) ای خود، مراتب را قبلاً به طور کتبی به مرکز نشر دانشگاه اطلاع دهد.

ماده ۲: در صفحه سوم کتاب (پس از برگ شناسنامه)، عبارت ذیل را چاپ کند:

«کتاب حاضر، حاصل پایان نامه کارشناسی ارشد/ رساله دکتری نگارنده در رشته تاریخ است که

در سال ۱۳۸۰ در دانشکده علوم انسانی دانشگاه تربیت مدرس به راهنمایی سرکار خانم جناب

آقای دکتر سید هاشم آقا جری و مشاوره سرکار کلیم/ جناب آقای دکتر سید عطاء الله مهاجرانی از

آن دفاع شده است.»

ماده ۳: به منظور جبران بخشی از هزینه های نشریات دانشگاه تعداد یک - رصد شمارگان کتاب (در هر نوبت چاپ) را به

مرکز نشر دانشگاه اهدا کند دانشگاه می تواند مازاد نیاز خود را به نفع مرکز نشر در معرض فروش قرار دهد.

ماده ۴: در صورت عدم رعایت ماده ۳، ۵۰٪ بهای شمارگان چاپ شده را به عنوان خسارت به دانشگاه تربیت مدرس، تأدیه

کند

ماده ۵: دانشجو تعهد و قبول می کند در صورت خودداری از پرداخت بهای خسارت، دانشگاه می تواند خسارت مذکور را از

ضریب مراجع قضایی مطالبه و وصل کند؛ به علاوه به دانشگاه حق می دهد به منظور استیفای حقوق خود، از طریق دادگاه،

معادل وجه مذکور در ماده ۴ را از محل توقیف کتابهای عرصه شده نگارنده برای فروش، تأمین نماید

ماده ۶: اینجانب عبداللطیف مجتبی زاده دانشجوی رشته تاریخ مقطع کارشناسی ارشد تعهد فوق

و ضمانت اجرایی آن را قبول کرده، به آن ملتزم می شوم

(نسخه شماره ۱۲۱، تحصیلی و دکتری)

تقدیم به:

پدر و مادر مهربانم

و

به همسر گرامی و فداکارم

تشکر و قدردانی

به انجام رسیدن این پایان‌نامه مرهون زحمات و محبت‌های دوستان بسیاری بود. جا دارد از راهنمای‌های عالمانه استاد گرانقدر جناب آقای دکتر سیدهاشم آقاجری که استاد راهنما این پایان‌نامه بودند، کمال تشکر و قدردانی را داشته باشم.

از استاد ارجمند جناب آقای دکتر سیدعطاء... مهاجرانی، استاد مشاور این پایان‌نامه کمال سپاسگذاری و امتنان را دارم. از استاد گرامی جناب آقای دکتر باقر عاقلی که با صبر و حوصله راهنمای‌های ارزنده‌ای را در خصوص منابع و مآخذ این دوره ارائه نمودند کمال تشکر و سپاس را دارم.

از همسر مهربانم سرکار خانم طالمی که در طول انجام این پایان‌نامه زحمات بسیاری را متحمل شده و همواره مشوق اینجانب در این راه بودند متواضعانه سپاسگذارم.

از دوستان عزیزم که در انجام این پایان‌نامه از راهنمای‌ها و محبت‌هایشان برخوردار بودم، آقایان: علی اصغر قاسمی، حسین علیزاده، شمس الله شاه آبادی، مجتبی خلیفه، عبدالرضا حاجیلری، داریوش قمری، سالار احمدی، خلیل الله سردار آبادی، حیدرآتش پیکر، الخان قلی اف، ابوالقاسم نادرپور، عبدالله گودرزی، رضا قویدل و سایر دوستان گرامی کمال تشکر و قدردانی را دارم.

چکیده

روند اصلاحات به شیوه غربی که از زمان قاجاریه آغاز گردیده بود، با ظهور رضا شاه شتاب بیشتری به خود می‌گیرد. اصلاح طلبان در این دوره از رضا شاه با توجه به رفتار مقتدرانه و افکار توسعه طلبانه اش حمایت می‌کنند. علی‌اکبر داور از جمله اصلاح طلبان این دوره می‌باشد که نقش عمده‌ای در انقراض قاجاریه و روی کار آوردن رضاشاه داشت. داور پس از اتمام تحصیلات خود در رشته حقوق دانشگاه ژنو و آشنایی با قوانین قضایی کشورهای غربی به ایران مراجعت نمود. وی در ابتدا به منظور پیشبرد برنامه‌های اصلاح طلبانه اش برای بدست آوردن نمایندگی مجلس شورای ملی، روزنامه، حزب سیاسی تلاش نمود و موفق شد به هر سه آنها جامه عمل بپوشاند.

داور پس از انتخاب شدن به وزارت عدلیه تحت لوای اقتدار رضا شاه و تحصیلات خود و با کمک همفکرانش، سیستم قضایی کشور را با ترکیبی از قوانین قضایی غرب و فقه شیعه، ترمیم نمود. داور از اصلاحات قضایی خود قصد داشت که نقش روحانیون و شیوه‌های سنتی در امور قضایی را محدود نموده و با پیروی از شیوه قضایی غرب زمینه‌های الغاء کاپیتولاسیون را فراهم آورد. آشنایی داور به امور نفتی و اعتماد رضاشاه به وی موجب گردید که وی به وزرات مالیه برگزیده شود. داور در این سمت با تأسیس شرکتهایی اقدام به تجارت پایاپای با برخی از کشورها نمود، پس از اخراج مستشاران بلژیکی از گمرک با شرکتهای نفتی آمریکایی قرارداد امضا نمود. مجموعه عواملی که مرتبط با رضاشاه، خود داور و همچنین قدرتهای بیگانه بود منجر به خودکشی داور گردید.

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

«نقش علی اکبر داور در اصلاحات قضایی و مالی دوره رضاشاه»

کلیات

مقدمه - پیشگفتار

اهمیت موضوع

بیان مسأله و سوالات

فرضیات

سازماندهی پژوهش

نقد منابع

مدخل: سیر اندیشه اصلاح طلبی پس از مشروطه در ایران

مقدمه ۹

۱- تسلیم در برابر فرهنگ و تمدن اروپایی ۱۰

- سیدحسین تقی زاده

۲- اخذ بخشی از فرهنگ و تمدن اروپایی ۱۳

- محمود افشار یزدی

- مرتضی کاظمی

- حسین کاظم زاده ایرانشهر

فصل اول: زندگینامه سیاسی و تحلیلی علی اکبر داور ۱۷

۱-۱- تولد تا بازگشت از اروپا ۱۸

- ۲۱-۲-۱- ورود به ایران تا وزارت..... ۲۱
- ۲۲-۱-۲-۱- نمایندگی در مجلس شورای ملی..... ۲۲
- ۲۳-۱-۲-۲- تأسیس روزنامه یومیه ۲۳
- ۲۳-۱-۲-۳- تأسیس حزب از جوانان تحصیلکرده ۲۳
- ۲۵-۱-۲-۴- داور و نمایندگی در چهارمین دوره مجلس شورای ملی ۲۵
- ۲۶-۱-۲-۵- مجلس پنجم ۲۶
- ۲۹-۱-۲-۶- داور و خلع قاجاریه ۲۹
- ۲۴-۱-۲-۷- وزارت فوائد عامه ۲۴
- ۳۵-۱-۲-۸- مجلس ششم ۳۵
- ۳۴-۱-۲-۳- وزارت عدلیه تا مرگ ۳۴
- ۴۱-۱-۳-۱- وزارت مالیه داور ۴۱
- ۴۳-۱-۲-۳-۲- مرگ داور ۴۳
- ۴۴-۱-۳-۳- علل و دلائل مرگ داور ۴۴
- ۴۹-۱-۳-۴- سیمای علی اکبر داور ۴۹

فصل دوم: افکار و اندیشه‌های داور

- ۵۸-۱-۲-۱- داور و اصلاحات اقتصادی ۵۸
- ۶۱-۲-۲- داور و اصلاحات سیاسی ۶۱

فصل سوم: اصلاحات قضایی و وزارت عدلیه علی اکبر داور

- ۶۹-۱-۲- عدلیه قبل از اصلاحات داور ۶۹

- ۲-۲- انحلال عدلیه و تشکیلات عدلیه جدید ۷۰
- ۲-۳- سازمان ثبت اسناد و املاک کشور ۸۱
- ۳-۴- تأسیس دفاتر ازدواج و طلاق ۸۲
- ۲-۶- الغای کابیتولاسیون ۸۳
- ۲-۷- اصل ۸۲ قانون اساسی ۸۵
- ۲-۸- شکست دو پایه مثلث سیاسی (فیروز و تیموتاش) ۸۶
- ۲-۹- سایر اقدامات داور در عدلیه ۸۹

فصل چهارم: اصلاحات اقتصادی و مالی علی اکبر داور

- ۴-۱- تاریخچه وزارت مالیه (دارایی) در دوره پهلوی ۹۷
- ۴-۲- انتخاب داور به وزارت مالیه و شیوه عمل وی ۹۸
- ۴-۳- معاملات پایاپای با شوروی ۹۹
- ۴-۴- تأسیس شرکتهای دولتی و شرکت مرکزی ۱۰۰
- ۴-۵- اعطای امتیاز نفت به شرکتهای آمریکایی ۱۰۲
- ۴-۶- الغای قرارداد داری و نقش داور ۱۰۲
- ۴-۷- سایر اقدامات داور در وزارت مالیه ۱۰۷

فصل پنجم: جمع بندی و نتیجه گیری

ضمیمه

منابع و مأخذ

پیشگفتار

پس از شکست ایران در دو دوره جنگهای ایران و روس ، عباس میرزا شاهزاده قاجاری به این فکر افتاد که به علت پیشرفتهای علمی ، فنی و دیگر جنبه های زندگی، روسها که سبب پیروزی آنان گردیده بود، آگاهی یابد. این فکر شاهزاده قاجاری سر آغازی بود برای ایجاد اصلاحات در کشور به تقلید از غرب که هدف از آن، دست یافتن به پیشرفتهای علمی و فنی، حفظ استقلال کشور و مقاومت در برابر بیگانگان بود. باب مراودات فکری و علمی بین ایران سنتی و غرب متجدد گشوده گردید. این جریان نوسازی در کشور همچنان ادامه یافت و افرادی همچون امیر کبیر، میرزا جعفر خان مشیرالدوله ، سپهسالار و... ادامه دهندگان آن بودند. به سبب عدم توجه به اندیشه ها و ارزشهای تمدن غرب و صرف دستیابی به دستاوردهای مادی و فنی آن ، شکل گیری انقلاب مشروطه نیز در پیش برد اصلاحات و نوسازی به شیوه غربی در کشور تاثیر چندانی نداشت . پس از گذران مراحل فوق با تاثیر پذیرفتن از تراوشات انقلاب اکتبر روسیه ، برجستگان کشور به منظور اصلاح و نوسازی کشور به فکر ایجاد حکومت مرکزی افتادند. از طریق این حکومت مرکزی آنان می توانستند اصلاحات را از بالا به پائین تسری دهند . شیوه اصلاحات آمرانه یا تجدید طلبی اقتدارگرایه در این زمان از پشتوانه فکری و عملی تحصیلکردگان نیز برخوردار بود. محصول شکل گیری این تفکر در روند اصلاح طلبی برجستگان کشور ظهور رضا شاه بود.

شخصیت رضا شاه با خصوصیات همچون نوگرایی ، اصلاح طلبی ، اقتدار گرایی و ...
میتوانست خواسته های قشر اصلاح طلب منورالفکر را جامه عمل بپوشاند . رضا شاه در
سالهای ۱۳۲۰-۱۳۰۴ با کمک نیروی نظامی منسجم و قدرتمند، (که خواست تجددگرایان
اولیه ایران برای حفظ تمامیت ارضی کشور بود) به انجام اصلاحاتی در حوزه های
گوناگون سیاسی نظامی، اداری، قضایی، مالی، فرهنگی و ... پرداخت. راهنمایان و
پشتیبانان وی در این راه قشر اصلاح طلب تحصیلکرده کشور بودند. یکی از حوزه هایی که
رضا شاه در آن به انجام اصلاحات علاقمند بود، حوزه قضایی بود . رضا شاه در این
بخش از اصلاحات از وجود شخصیتی همچون علی اکبر داور سود برد، داور تأسی از
قوانین اروپایی و فقه شیعه به اصلاح امور قضایی کشور پرداخت ، که اولین نتیجه آن لغو
کاپیتولاسیون (یادگار قرارداد ننگین ترکمانچای) بود در حوزه مالی نیز داور به تاسیس
شرکتهای دولتی به جذب سرمایه های داخلی و سود تجارت خارجی به نفع دولت ، اقدام
نمود. البته این اقدامات داور در حوزه مالی نتایج فرهنگی ، طبقاتی ، اقتصادی و ... نیز
به همراه داشت.

بررسی اقدامات علی اکبر داور در حوزه قضایی و مالی ایران دوره رضا شاه و
روشن نمودن نتایج حاصل از این اقدامات مطالب عمده تحقیق حاضر را تشکیل می دهند .
به منظور انجام پژوهش حاضر بررسی کتب تحقیقاتی، خاطرات ، اسناد، نشریات در دوران
مورد بحث از اهمیت برخوردارند

- اهمیت موضوع

دوره زمامداری رضا شاه از جمله دوره های تاریخ معاصر ایران است که
پژوهشهای تاریخی فراوانی در مورد آن صورت پذیرفته است . بررسی اصلاحات و

اقدامات وی نیز از مواردی است که از سوی پژوهشگران زیاد به آن پرداخته شده است. اما در این میان بررسی و شناخت نقش افراد و برجستگان در فرآیند اصلاحات این دوره کمتر مورد توجه قرار گرفته است. تحقیق حاضر در صدد است که نقش علی اکبر داور به عنوان متولی بخشی از اصلاحات صورت گرفته در زمان رضا شاه را مورد بررسی قرار دهد. مطالعه نقش داور در اصلاحات قضائی و مالی دوره رضا شاه مبین سه موضوع خواهد بود: اول تبیین و شناخت عصر رضا شاه، دوم چگونگی تکوین دادگستری نوین ایران و سوم تجزیه و تحلیل ساختار مالی بخشی از دوران سلطنت رضا شاه.

بیان مساله و سوالات

روی کار آمدن رضا شاه به عنوان قدرت اول کشور ایران تمایلاتی برای انجام اصلاحات و تحولات در امور مختلف کشور را در وی برانگیخت، که هدف از آن نیز پیشرفت و ترقی کشور بود. در این اصلاحات عده ای از برجستگان و تحصیلکردان نیز مشاور و مشوق وی محسوب میگردید. از جمله این اصلاحات می توان به ایجاد ارتش منظم، احداث راه آهن، اصلاحات قضائی و اصلاحات در امور مالی کشور اشاره نمود. بدلیل ساختار حکومت دوره رضا شاه نقش شخصیت‌های برجسته و با نفوذ در انجام این تحولات و اصلاحات موثر و مورد توجه است. از جمله این شخصیت‌های برجسته علی اکبر داور می باشد که در دو حوزه قضائی و مالی دست به تحولات و اصلاحاتی در کشور زد. حال با توجه به مساله فوق سوالات اصلی این تحقیق عبارتند از: اصلاحات قضائی و مالی چه نقشی در فرآیند برنامه های اصلاحی دوره رضا شاه داشت؟ داور در حوزه امور قضائی چه اصلاحاتی را دنبال می کرد؟ داور در حوزه امور مالی به دنبال چه اصلاحاتی بود

- فرضیات

فرضیات تحقیق حاضر عبارت است از اول اینکه اصلاحات مورد نظر داور در فرآیند اصلاحات رضا شاه باعث تحکیم مبانی قدرت سیاسی وی شد. دوم اصلاحات قضائی مورد نظر داور نقش موثری در فرآیند برنامه های شبه مدرنیزاسیون رضا شاه در نیمه اول سلطنت وی داشت و شوم اصلاحات مالی داور در فرآیند برنامه های شبه مدرنیزاسیون رضاشاه در نیمه اول سلطنت وی نقش موثری داشته است.

- سازماندهی پژوهش

پژوهش حاضر از یک بخش کلیات، یک مدخل و پنج فصل تشکیل شده است. در بخش کلیات علاوه بر مقدمه به منابع مورد استفاده شده در تحقیق در بخش مدخل به دسته بندی افراد برجسته ایران پس از مشروطیت پرداخته شده است. مبنای این دسته بندی بر اساس نوع نگاه این افراد به نحوه اخذ فرهنگ و تمدن غربی می باشد. فصل اول تحقیق حاضر به زندگینامه سیاسی - تحلیلی علی اکبر داور از تولد تا مرگ اختصاص دارد. در فصل دوم به اندیشه ها و افکار داور پرداخته شده است. اصلاحات قضایی دوران وزارت عدلیه داور فصل سوم تحقیق حاضر را تشکیل می دهد. در فصل چهارم اصلاحات مالی داور در طول وزارت مالیه اش مورد ارزیابی قرار گرفته است. در فصل پنجم به جمع بندی و نتیجه گیری از تحقیق حاضر پرداخته شده است.

نقد منابع

موضوع پایان نامه حاضر تحقیق در مورد بخشی از دوره رضاشاه می باشد. منابع

این دوره را در چند بخش می توان مورد ارزیابی قرارداد :

۱- منابع منتشر شده در دوره رضاشاه: در این دوره انتشار هر نوع نشریه و

کتابی تحت نظر دولت قرار داشت و مردم حق کمترین انتقادی را نداشتند. علاوه بر مدت زمان کوتاه این دوره، تاریخ نگاری این مقطع نیز وابسته بوده است. از مهمترین تواریخ رسمی و دولتی این دوره می توان به کتاب (تاریخ شاهنشاهی اعلیحضرت رضا شاهکبیر) نوشته عبدالله امیر طهماسب اشاره نمود. این کتاب در سال ۱۳۰۵ خورشیدی به رشته تحریر درآمده و به موضوع به تخت نشستن رضا شاه پرداخته است.

۲- منابع منتشر شده پس از دوره رضا شاه: آزادی نسبی که پس از دوره

رضا شاه برقرار گردیده بود، عده‌ای از نویسندگان را بر آن داشت که تاریخ بیست ساله این دوره را به رشته تحریر در آورند. شیوه غالب نوشته های این دوره، ترکیبی از سبکهای خاطره نویسی و تاریخ نگارانه بود. از جمله آثار این دوره می توان به منابع زیر اشاره نمود: کتاب (تاریخ احزاب سیاسی ایران) اثر محمد تقی بهار، که در سال ۱۳۲۲ خورشیدی نگارش یافته است. این اثر از منابع ارزشمند دوره سلطنت رضا شاه می باشد. اثر دیگر این دوره کتاب هشت جلدی (تاریخ بیست ساله ایران) نوشته حسین مکی است. این اثر مشحون از مطالب تاریخی و سیاسی این عصر می باشد. انشای کتاب بسیار سلیس است و با فارسی ساده نوشته شده است. نویسنده به علت داشتن مشاغل سیاسی و دولتی بسیاری از حوادث را با دلایل و اسناد محکم بدون هیچ گونه قضاوتی در معرض دید خواننده قرار می دهد. از ایراداتی که به این کتاب وارد است می توان به عدم طبقه بندی مطالب کتاب، عدم قضاوت بی غرضانه بر اساس مدارک محکم و فقدان روش علمی در نگارش کتاب اشاره نمود.